

Queeste - Wat is de schat van Turnhout?

Over de opgravingen en vondsten	1
1. Opgravingssite: Brepols	1
Vondst: de sabel	1
2. Opgravingssite Jacobsmarkt (Warandestraat)	2
Vondst: de Speelgoedautootjes	2
3. Opgravingssite Zegeplein	3
Vondst: de Heksenfles	3
4. Opgravingssite Grote Markt	4
Vondst: gouden munten	4
Over de filmpjes	5
Over de partners	7

Over de archeologische opgravingen en vondsten

1. Opgravingssite: Brepols

In de zomer van 2009 voerden archeologen onderzoek uit op de voormalige Brepolssite, tussen de Baron du Fourstraat en het vroegere kantoorgebouw in Turnhout. De opgraving biedt vooral een inkijk in het dagelijkse leven van fabrieksarbeiders aan het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw.

De resten uit deze periode zijn goed bewaard en tonen onder meer de fundering van kleine arbeiderswoningen. In totaal zijn vier bouwblokken onderzocht. De woningen waren gegroepeerd in zogenaamde 'fortjes': compacte eenkamerhuisjes rond een gemeenschappelijke binnenplaats met een pomp en gedeelde toiletten.

Daarnaast kwamen ook sporen uit de 15de en 16de eeuw aan het licht, zoals structuren en afvalkuilen. Bewoningssporen uit de 17de en 18de eeuw ontbraken.

Meer info: <https://erfgoednoorderkempen.be/ondergrondse-geheimen-het-beluik-aan-de-papenstraat/>

Vondst: de sabel

In de zuidwestelijke hoek van het terrein ontdekten archeologen in de wand van een sleuf een kelder, gevuld met bouwpuin. Tussen het puin bevonden zich enkele bierflessen en een opvallend object: **een sabel voor lagere officieren, te dateren rond 1850**.

De sabel is licht gekromd, ongeveer 77 cm lang en voorzien van een lederen schede. De vondst vormt een bijzonder en onverwacht contrast met de arbeiderscontext van de site.

2. Opgravingssite Jacobsmarkt (Warandestraat)

In 2009 vond een grootschalig archeologisch onderzoek plaats aan de Warandestraat, op de plek waar tussen 1837 en 1839 de gebouwen van drukkerij Glénisson stonden. Het onderzoek kaderde binnen het herontwikkelingsproject 'Jacobsmarkt', in het gebied tussen de Warandestraat en het stadhuis.

De site leverde sporen op uit verschillende periodes. De oudste vondsten - fragmenten van gepolijste bijlen en vuurstenen afslagen - gaan terug tot het neolithicum of de vroege bronstijd. Uit de midden-ijzertijd dateren onder meer paalsporen van een vierpalig graanschuurtje en een rijk gevulde afvalkuil.

Ook uit de vroege middeleeuwen zijn er resten, waaronder paalkuilen van een éénbeukig gebouw. Pas vanaf de late 13de eeuw is er sprake van continue bewoning. Sporen van brandlagen wijzen erop dat de 14de eeuw een woelige periode was. In de 15de eeuw verschenen vrijstaande houten huizen met bakstenen kelders, die tegen het einde van die eeuw geleidelijk plaats maakten voor stenen bebouwing.

In de 19de eeuw domineert de imposante papierfabriek Glénisson, waarvan bijna de volledige plattegrond kon worden opgegraven. Na de sluiting van de fabriek op het einde van de 19de eeuw kreeg een deel van de gebouwen een nieuwe functie als 'Jacobse School'. Na de afbraak werd één van de kelders opgevuld met stadsafval.

Vondst: de Speelgoedautootjes

Achter de voormalige woning aan de Warandestraat 7 ontdekten archeologen een bakstenen afvalput met een opvallende inhoud: een kleurrijke verzameling speelgoed, met een groot aantal autootjes.

De vondst doet denken aan een 'schat': zoals mensen vroeger hun kostbaarheden begroeven in tijden van gevaar, lijken ook deze objecten doelbewust achtergelaten - en nooit meer opgehaald.

De autootjes dateren uit een periode van meer dan 15 jaar en omvatten bekende merken zoals Dinky Toys en Matchbox. Matchbox ontstond vlak na de Tweede Wereldoorlog, terwijl Dinky Toys eind jaren 1970 failliet ging en later werd overgenomen. Vandaag maken beide merken deel uit van Mattel.

Deze collectie bewaren we vandaag zorgvuldig in het archeologisch depot. In het voorjaar van 2024 kreeg de vondst opnieuw aandacht toen we via de Vlaamse pers een oproep lanceerden: van wie waren deze autootjes? Samen met Radio 2 Antwerpen werd de zoektocht gestart. De voormalige eigenaars zijn teruggevonden, en hun verhaal is vastgelegd in een aflevering van de podcast De Mysteries van Vlaanderen: <https://www.vrt.be/vrtmax/podcasts/radio2/r/radio-2-mysteries/4/wie-dumpt-speelgoedautootjes-in-turnhout/>

Meer info: <https://erfgoednoorderkempen.be/mysterie-van-de-autootjes/>

** Naar aanleiding van de Week van de Belgische Musea - een initiatief van museumPASSmusées - zijn de autootjes genomineerd als Museumstuk van het Jaar. Stemmen kan via www.weekvandebelgischemusea.be*

3. Opgravingssite Zegeplein

In het voorjaar van 2020 vond archeologisch onderzoek plaats op het perceel van Zegeplein 12. Ondanks de beperkte oppervlakte leverde de opgraving een opmerkelijk rijke en gelaagde geschiedenis op, met sporen van de metaaltijden tot de nieuwste tijd.

De oudste resten gaan terug tot de bronstijd en bestaan uit enkele paalsporen. Uit de vroege middeleeuwen dateren verschillende kuilen. Voor de late middeleeuwen werden nog kuilen, een waterput en delen van een gebouwplattegrond aangetroffen.

De jongste sporen behoren tot de nieuwe tijd en omvatten onder meer afvalkuilen en rechthoekige beerkelders. Deze laatste illustreren de evolutie naar stenen bebouwing in Turnhout vanaf de 16de eeuw.

Vondst: de Heksenfles

Uit de opgraving op het Zegeplein kwam een uitzonderlijke toevallsvondst aan het licht. Niet de vorm, maar vooral de inhoud zorgde ervoor dat deze vondst **internationale aandacht** kreeg.

De kan bevatte, zo bleek uit chemisch onderzoek, onder meer menselijke urine, nagels en haar. Vermoedelijk werd ze doelbewust begraven als beschermend ritueel of bouwoffer. Voor Vlaanderen is dit de eerste keer dat het bestaan van een heksenfles wetenschappelijk kon worden aangetoond. Hoewel het fenomeen al bekend was uit opgravingen in onder meer Groot-Brittannië en Nederland, is een exemplaar met zo'n goed bewaarde inhoud uitzonderlijk.

De kan zelf is een product uit Keulen, dat in de 16de eeuw bekend stond om zijn luxueuze steengoed met reliëfversiering. Kenmerkend is het zoutglazuur in tinten van kastanjebruin tot lichtbeige.

De kruik dateert uit het derde kwart van de 16de eeuw, **vermoedelijk rond 1560**. Wanneer ze precies als heksenfles werd begraven, kon niet worden vastgesteld.

Meer info:

<https://erfgoednoorderkempen.be/ondergrondse-geheimen-heksenfles-2/>

4. Opgravingsite Grote Markt

Woning 'Groote Markt Nr. 5' staat aan de zuidzijde van de Grote Markt nu wat weggestopt achter wat bomen en is nu een sushi-restaurant. Deze woonst was ooit eigendom van Joannes Biermans en Catherine Schoeters. In 1852 hadden zij in de Begijnenstraat te Turnhout een winkel. Rond 1860 verhuizen ze de winkel naar de Grote Markt voor de verkoop van '*Lakens, Duffels, Castor, Maskowa, élastieke Broekstoffen, enz.*'. Vermoedelijk is de winkel na het overlijden van Catharina Schoeters begin 1891 overgegaan naar Florent(ius) Biermans en Maria Poupaert. Het is Florent die op 15 mei 1891 vroeg om '*de toelating om aan den voorgevel van zijn huis op de groote markt n° 5, de veranderingen te doen*'.

Vondst: gouden munten

Het is bij graafwerken tijdens de verbouwing dat de **pot met 76 goudstukken** werd gevonden. Op Zaterdag 13 februari 1892 wordt de winkel – nog steeds vermeld als ‘Biermans-Schoeters’ – heropend.

‘Den 16 Juni 1891, ontdekte een metser, Joseph-Willem Veulemans, ten huize van den heer Florent Biermans, koopman, Groote Markt, Nr 5, te Turnhout, op ongeveer 30 centimeters diepte in den grond, een steenen pot, inhoudende zes-en-zeventig goudstukken, welke aldaar in de laatste jaren der XVIe eeuw – wij gissen door een Italiaan die de Spaansche legers volgde — moet zijn bedolven’. Met deze intro begint Constant Antoine Serrure (1835-1898) in het tijdschrift ‘Kempisch Museum’ uit 1891 een bijdrage over een uitzonderlijke muntvondst. **Ruim 135 jaar later** maken deze munten symbolisch een onderdeel uit van de Queeste.

Meer info:

<https://erfgoednoorderkempen.be/ondergrondse-geheimen-schat-van-turnhout/>

Over de filmpjes

Voor het stedelijke educatieve project *Queeste - Wat is de schat van Turnhout?* ontwikkelde het Taxandriamuseum **acht korte filmpjes waarin fictieve personages en één historische figuur tot leven worden gewekt**. De filmpjes vormen een integraal onderdeel van de workshop die leerlingen op pad stuurt als ‘junior-archeologen’. Dankzij de personages ontdekken ze wie de archeologische vondsten in Turnhout heeft gedaan en hoe die het verleden van de stad mee onthullen.

Alle opnamen gebeurden in huis, in een geïmproviseerde studio in het Speelkaartenmuseum. Regisseur **Ignace Cornelissen** waakte over een juiste, speelse maar geloofwaardige toon, terwijl collega **Steff Vermeersch** instond voor de camerawerk en montage. Het scenario werd geschreven door **Collectief Moos** en **Alison Luyten**, die nauw aansloten bij de historische context en het educatieve doel van de workshop. Voor de casting werd bewust gekozen voor een diverse groep acteurs, zodat leerlingen zich in elk personage kunnen herkennen en de stadsgeschiedenis meerstemmig wordt verteld. De kledij werd verzorgd door **Nette Vermeylen**.

De filmpjes combineren live action met getekende achtergronden van illustrator **Stien Van Kerckhoven**, die het geheel een warm en herkenbaar sfeerbeeld geeft. Haar illustraties zijn speciaal gemaakt voor de *Queeste* en sluiten aan bij de speelse vormtaal van de workshop, waarin kinderen via opdrachten en veldwerk leren hoe archeologen vondsten interpreteren.

Een van de personages is Willem Veulemans (Lander Van Assche), een metser die betrokken was bij een opgraving op de Grote Markt op 16 juni 1891. In historische bronnen duikt hij mogelijk op als Jozef Veulemans (1858–1922), die rond die tijd 33 jaar oud was. Over zijn leven is weinig bewaard, wat zijn rol in de filmpjes net extra intrigerend maakt. Zijn kleding en uitstraling zijn gebaseerd op beeldmateriaal van arbeiders uit het einde van de 19de eeuw, met dank aan iconische fotografie van onder meer G.H. Breitner.

Een tweede centraal personage is Aloïs De Laet (rol van Lucas Van Dam). De Laet (1878–1962) voerde rond 1903 opgravingen uit aan de Flipkensvijver en correspondeerde daarover in een reeks postkaarten die vandaag deel uitmaken van de archeologische collectie. Hij was bevriend met Eugène Surinx, en samen legden zij de basis van wat later de collectie van het Taxandriamuseum werd. In het filmpje vertelt Aloïs over hun vondsten en introduceert hij de leerlingen in het vroege archeologische onderzoek in de Kempen.

Een ander centraal personage is dat van Willemijn Schimmelpenninck. Zij is in de *Queeste* de trouwe hofdame van Koningin Máxima, die in het verhaal – net als haar voorgangsters – de titel *Vrouwe van Turnhout* draagt. Willemijn is nieuwsgierig, een tikje ijdel en vooral bijzonder trots op haar positie, want als hofdame voelt ze zich vanzelfsprekend ook ‘een beetje hofdame van Turnhout’. Dat is niet zomaar verzonnen: de band tussen het Huis van Oranje-Nassau en Turnhout gaat terug tot de 17de eeuw. In 1647 werd het Land van Turnhout, inclusief het kasteel en de omliggende dorpen, officieel toegewezen aan prins Frederik Hendrik van Oranje en – na zijn dood – aan zijn weduwe Amalia van Solms. Het Verdrag van Münster (1648) bevestigde deze overdracht, waardoor de heerlijkheid een erfelijk leen van de Nassaus werd. Sindsdien dragen opeenvolgende Nederlandse vorsten de titel Heer of Vrouwe van Turnhout, een traditie die tot vandaag voortleeft en in de *queeste* de reden vormt waarom Koningin Máxima een persoonlijke hofdame op onderzoek uitstuurt. Willemijn vervult daarbij de rol van enthousiaste gids en lichtelijk overrompelde speurder, die dankzij haar aanstekelijke energie en lichte dramatiek de leerlingen mee in het verhaal trekt. De rol van Willemijn wordt gespeeld door Goele Derick.

De drie andere acteurs vertolken hedendaagse archeologen (rollen voor Katrijn De Cooman, Kay Minne en Saloua Hassani).

De filmpjes worden gebruikt tijdens de tocht langs vier archeologische sites in het stadscentrum. Elke groep leerlingen ontmoet een archeoloog die hen iets vertelt over een topvondst: gouden munten, een heksenfles, een sabel of speelgoedautootjes. Aan het slot van de *queeste* komen alle groepjes samen in het Taxandriamuseum, waar ze in een laatste filmpje een archeoloog uit de 19de eeuw ontmoeten en ontdekken wat de échte schat van Turnhout is.

De productie verliep in verschillende fases, met testopnamen, greenscreenexperimenten, montagebesprekingen en nauw overleg tussen regie, camera, illustratie en educatie. De visuele stijl blijft bewust eenvoudig en niet te ‘afgelikt’, zodat de inhoud helder en toegankelijk blijft.

Met deze reeks kiest de *Queeste* resoluut voor verhalen die geworteld zijn in authentiek Turnhouts erfgoed, maar tegelijk dichtbij de leefwereld van kinderen staan. De filmpjes laten leerlingen niet alleen kennismaken met historische figuren, maar ook met de passie en nieuwsgierigheid die archeologie drijft.

Over de partners

Het **Taxandriamuseum in Turnhout** brengt de rijke geschiedenis van de stad en de regio tot leven. Met een veelzijdige collectie — van archeologische vondsten tot kunst en erfgoedobjecten — vertelt het museum het verhaal van Turnhout doorheen de eeuwen. Als actieve erfgoedpartner zet het museum sterk in op publiekswerking, educatie en samenwerking rond lokale geschiedenis.

Het **Archeologiedepot Noorderkempen**, gevestigd in Turnhout, is een erkende instelling voor het veilig bewaren, onderzoeken en ontsluiten van archeologische vondsten uit de regio. Het depot herbergt duizenden objecten - van prehistorische klokbekers tot middeleeuwse vondsten - uit elf aangesloten Kempense gemeenten. Het is een cruciaal aanspreekpunt voor het deponeren van vondsten, archeologisch onderzoek en educatieve initiatieven.

Het **Agentschap Onroerend Erfgoed** van de Vlaamse overheid ondersteunt en stimuleert het onderzoek, behoud en de ontsluiting van onroerend erfgoed in Vlaanderen. Via subsidies en begeleiding maakt het agentschap publiekprojecten zoals De Queeste mogelijk, en draagt het bij aan het zichtbaar maken van ons verleden voor een breed publiek.

Collectief MOOS is een socio-cultureel, artistiek en educatief collectief uit de Kempen dat mensen samenbrengt rond erfgoed. Ze wonnen in 2019 de Erfgoedprijs van de Provincie Antwerpen.

